

Лекція № 34

Тема 13. Зубчасті (шліцьові) з'єднання

13.1. Загальна характеристика.. Класифікація

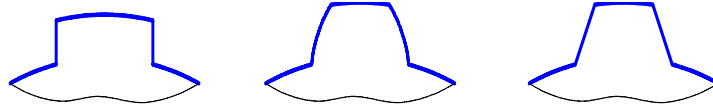
Зубчасті з'єднання утворюються за допомогою зубців (шліців), що нарізаються на поверхнях валу та отвору маточини деталі, яка з'єднується з валом.

За формою профілю зубців розрізняють три типи з'єднань:

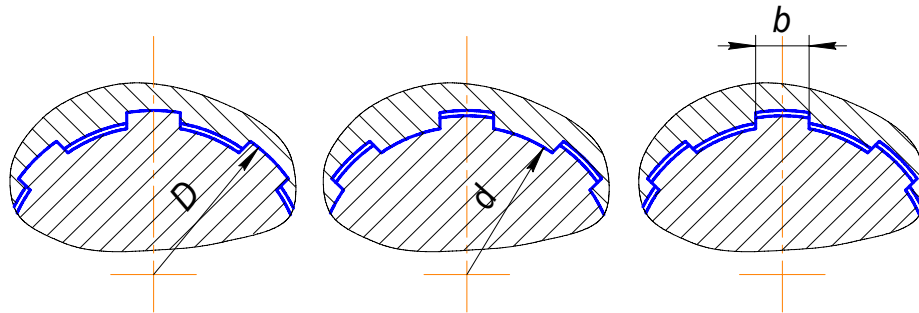
1) Прямокутні

2) Евольвентні

3) Трикутні

З'єднання з прямокутним профілем виготовляються із центруванням за зовнішнім діаметром D , за внутрішнім діаметром d і за бічними гранями зубців b .

Центрування за діаметром забезпечує більш високу точність з'єднання. Центрування за бічними гранями зубців – більш рівномірний розподіл навантаження на зубці.

За стандартом передбачається з'єднання трьох серій: легкої, середньої, важкої. З переходом від легкої до важкої серії при тому ж діаметрі d зростає діаметр D , кількість зубців z , а значить і обертальний момент, який може передавати з'єднання.

Умовне позначення з'єднання: $D(d) - z \times d \times D \times b$. Наприклад: $z = 8$, $d = 56 \text{ мм}$,

$D = 62 \text{ мм}$, $b = 10 \text{ мм}$, центрування за зовнішнім діаметром, посадки $D \frac{H8}{h7}$, $b \frac{F10}{h9}$:

$$D - 8 \times 56 \times 62 \frac{H8}{h7} \times 10 \frac{F10}{h9}$$

З'єднання з евольвентним профілем виготовляються із центруванням по бічних сторонах зубців, внутрішньому або зовнішньому діаметрах. За стандартом кут профілю початкового контуру зубців $\alpha = 30^\circ$. За номінальний діаметр з'єднання беруть його зовнішній діаметр $D = m(z + 1,0 + 2x)$, де m – модуль з'єднання, x – коефіцієнт зміщення початкового контуру.

Позначення з'єднання з $D = 50 \text{ мм}$, $m = 2 \text{ мм}$, центруванням по бічних сторонах зубців із посадкою $\frac{H9}{g9}$: $50 \times 2 \times \frac{H9}{g9}$.

З'єднання з трикутним профілем виготовляються із центруванням тільки по бічних сторонах зубців. З'єднання не стандартизовані. Кут профілю зубців становить 60, 70 або 90° . Використовується як не рухомі з'єднання, при обмежених габаритних розмірах за діаметрами.

Найбільш розповсюджені з'єднання з прямокутним профілем зубців.

З'єднання з евольвентним профілем зубців більш технологічні і здатні передавати більш навантаження.

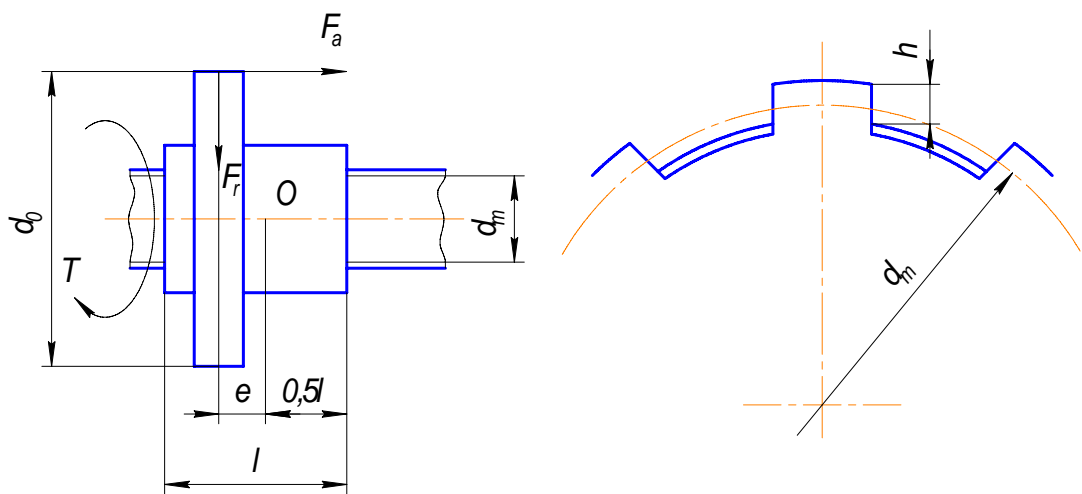
Прямокутні і евольвентні з'єднання можуть бути рухомими і не рухомими.

Переваги зубчастих з'єднань порівняно з шпонковими:

- можливість передачі більших обертальних моментів завдяки значно більшій поверхні контакту зубців і більш рівномірному розподіленню навантаження;
- більш точне центрування деталі на валу;
- краще напрямлення деталей при їх переміщенні уздовж вала.

У більшості випадків зовнішній діаметр D з'єднання визначається з розрахунку вала на міцність та жорсткість. При визначенні довжини l з'єднання керуються співвідношенням $\frac{l}{D} \leq 1,5$.

13.2. Розрахунок зубчастих з'єднань

d_m – середній діаметр з'єднання;

h – висота робочої поверхні контакту зубців.

Основний розрахунок – на зминання та спрацювання робочих поверхонь зубців. Корозійно-механічне спрацювання виникає через мікропереміщення навантажених поверхонь внаслідок деформацій вала і зазорів.

13.2.1. З'єднання, навантажене обертальним моментом T

Умовне напруження зминання

$$\sigma_{зм} = \frac{F_t}{A_{зм}} \leq [\sigma]_{зм}$$

$$\text{Колова сила } F_t = \frac{2T}{d_m}$$

$$\text{Розрахункова площа } A_{зм} = h l z \xi$$

де l – довжина з'єднання, z – число зубців, $\xi = 0,75 - 0,8$ – коефіцієнт, що враховує нерівномірність розподілу навантаження на зубці.

$$\sigma_{зм} = \frac{2T}{d_m h l z \xi} \leq [\sigma]_{зм}$$

$h \frac{d_m}{2} z = S_F$ – питомий сумарний статичний момент площі робочих поверхонь щодо осі вала (задається в табл.). Остаточно отримаємо:

$$\sigma_{зм} = \frac{T}{S_F l \xi} \leq [\sigma]_{зм} \quad (1)$$

Допустиме напруження, що запобігає зминанню і спрацюванню зубців:

$[\sigma]_{зм} = (10 \dots 20) \text{ МПа}$ – рухомі з'єднання з загартованими поверхнями;

$[\sigma]_{зм} = (80 \dots 100) \text{ МПа}$ – нерухомі з'єднання з незагартованими поверхнями;

$[\sigma]_{зм} = (110 \dots 130) \text{ МПа}$ – нерухомі з'єднання з загартованими поверхнями.

13.2.2. З'єднання, навантажене обертальним моментом T , радіальною F_r і осьювою F_a силами

Розрахунок згідно з ГОСТ 21425-75.

Умовні напруження за формулою (1) при $\xi = 1$

$$\sigma_{зм} = \frac{T}{S_F l} \leq [\sigma]_{зм} \quad (2)$$

Умова міцності $\begin{cases} \sigma \leq [\sigma]_{зм} & \text{– умовне доп. на зминання} \\ \sigma \leq [\sigma]_{сн} & \text{– умовне доп. на спрацювання} \end{cases}$

Розрахунок допустимих напружень на спрацювання

Обчислюємо параметри

$$\psi = \frac{F_r \cdot d_m}{2T}, \quad \varepsilon = \frac{M_{II}}{F_r l}$$

Перекидний момент відносно т. О:

$$M_{II} = F_r l \pm F_a \frac{d_0}{2},$$

знак $\pm$ залежить від напрямку сили F_a

За таблицями в залежності від ψ і ε , а також твердості поверхонь знаходимо середні допустимі напруження $[\sigma]_{сн}'$ для нерухомих з'єднань.

Умовне допустиме напруження для обмеження спрацювання

$$[\sigma]_{сн} = \frac{[\sigma]_{сн}' \cdot K_N}{K_E \cdot K_{OC} \cdot K_M}, \quad (3)$$

K_N – коефіцієнт числа циклів навантаження; $K_N = \sqrt{\frac{10^6}{N}}$, $N = 60nh$, де n – частота обертання, хв^{-1} , h – строк служби, год.

K_E – коефіцієнт режиму навантаження:

	П	В	СР	СН	Л
$K_E =$	1,0	0,77	0,63	0,57	0,43

K_{OC} – коефіцієнт осьювого переміщення:

$K_{OC} = 1$ – нерухоме з'єднання;

$K_{OC} = 1,25$ – рухоме без навантаження;

$K_{OC} = 3$ – рухоме під навантаженням..

K_M – коефіцієнт, що враховує змащування поверхонь:

$K_M = 0,7$ – мастило без забруднення;

$K_M = 1$ – мастило середньо забруднене;

$K_M = 1,4$ – мастило достатньо забруднене.

Для нерухомих з'єднань $K_M = 1$.

Розрахунок умовних допустимих напружень на зминання

Для рухомих з'єднань з загартованими поверхнями:

$[\sigma]_{зм} = (10...20)МПа$ – нормальні умови експлуатації;

$[\sigma]_{зм} = (5...10)МПа$ – важкі умови експлуатації.

Для нерухомих з'єднань

$$[\sigma]_{зм} = \frac{\sigma_T}{SK_D \cdot K_{II} \cdot K_H \cdot K_K} \quad (4)$$

σ_T – границя текучості матеріалу деталі меншої твердості;

$S = 1,25...1,4$ – коефіцієнт запасу;

$K_D = \frac{T_{\max}}{T}$ – коефіцієнт динамічності;

$K_{II} = 1,2...1,5$ коефіцієнт, що враховує похибки виготовлення;

K_H – коефіцієнт нерівномірності навантаження між зубцями
($\psi = 0,35 - K_H = 1,7$; $\psi = 0,5 - K_H = 2$);

K_K – коефіцієнт враховує вплив поздовжньої концентрації навантаження

$$K_K = K_{кр} + K_e - 1; \quad (5)$$

$K_{кр}$ – коефіцієнт концентрації навантаження від закручування за табл. в залежності від $\frac{l}{D}$; D – зовнішній діаметр;

K_e – коефіцієнт концентрації навантаження в зв'язку зі зміщенням радіальної сили F_r відносно середньої площини (т. О) маточини на величину e (за графіками в залежності від ψ і ε);

Якщо зміщення e у бік ділянки вала, де прикладений момент T (як на рис.), то K_K визначається за формулою (5). Якщо зміщення e в протилежну сторону, то

$$K_K = \max\{K_{кр}; K_e\}$$